

Z kolei Autor podaje kilka cech charakterystycznych kanonicznego prawa procesowego. Należy do nich m.in. zasada, że sprawy dotyczące stanu osób nigdy nie przechodzą w stan rzeczy osądzonej (kan. 1643). *Favor veritatis* ma znaczenie nadrzędne w relacji do „pewności prawa”. Zachodzi też możliwość rekursu do sądu administracyjnego ze strony jakiegoś organu władzy przeciwko zmianie jego decyzji przez organ hierarchicznie nadrzędny (s. 71). Autor konkluduje swoje refleksje stwierdzeniem, że prawo procesowe i wymiar sprawiedliwości w Kościele są włączone w służbę zbawienia i Misterium Kościoła, co determinuje ich specyfikę.

Omówiona publikacja wydaje się być przeznaczona dla kręgu czytelników zainteresowanych pogłębionym zrozumieniem nauczania papieskiego i tę rolę spełnia. Kanoniści są też zobligowani do wnikliwej refleksji nad nauczaniem Magisterium Kościoła i dlatego też skorzystają z tego studium. Autorytet naukowy jej Autora sam przemawia za jego poziomem.

Bronisław W. Zubert OFM

Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne 2003, t. 36, z. 1, s. 281–283

Ks. Ireneusz Pawlak, MUZYKA LITURGICZNA PO SOBORZE WATYKAŃSKIM II W ŚWIETLE DOKUMENTÓW KOŚCIOŁA, Lublin, Polihymnia 2000, 470 s.

„Muzyka liturgiczna jest niekochana”. Zdanie, które może budzić sprzeciw bądź zgodę, potwierdzone praktyką, nie jest jedynie prostą opinią wartościującą. Zdanie to stoi w wyraźnej opozycji wobec innego zapisanego przed wiekami przez św. Augustyna: „*Cantare amantis est*”, co można by sparafrazować: „Śpiewanie (tu: muzykowanie) jest rzeczą kochających”. Autorem tego interesującego zestawienia maksymy starożytnego teologa z poglądem na dzisiejszy stan muzyki Kościoła jest ks. prof. Ireneusz Pawlak, znany w środowisku muzyczno-liturgicznym jako teoretyk i praktyk odnowy soborowej. Od wielu lat pełni funkcję wykładowcy w Instytucie Muzykologii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, kształcąc kadry nowych i młodych animatorów muzyki liturgicznej. W ramach pracy w tym Instytucie prowadzi cieszące się powodzeniem zajęcia dla miłośników chorału gregoriańskiego, ukazując jego uniwersalną wartość. „Schola Gregoriana”, jakkolwiek nie jest zespołem koncertowym (chorał gregoriański zawsze związany jest ściśle z liturgią), to jednak może się poszczycić wieloma osiągnięciami, popularyzując śpiew, który od wieków stanowił „vinculum unitatis” całego Kościoła. Ks. Pawlak jest też kompozytorem. Cenione są w Polsce jego utwory liturgiczne czy to części stałe jednej z najpopularniejszych Mszy, a także śpiewy uwielbienia. Od wielu lat łączy on praktykę liturgiczną z badaniami teoretycznymi.

W swoich publikacjach¹² zasadniczo porusza się w płaszczyźnie dwóch bloków tematycznych. Z jednej strony są to badania komparatystyczne dotyczące tzw. chorału piotrkowskiego utrwalonego w polskiej tradycji przez księgi liturgiczne wydawane w oficynie Piotrkowczyków po Soborze Trydenckim, z drugiej strony w wielu artykułach porusza zagadnienia związane z reformą muzyki kościelnej po Soborze Watykańskim II. Ta część badań osiągnęła zwieńczenie w książce opublikowanej w lubelskiej Polihymnii w 2000 r. *Muzyka liturgiczna po Soborze Watykańskim II w świetle dokumentów Kościoła* nie jest jedynie prostą antologią dotychczasowych osiągnięć badawczych, ale wnikliwą analizą oraz syntezą refleksji nad zadaniami muzyki liturgicznej. Całość zaopatrzona jest w wykaz skrótów, a także dwa indeksy: osobowy i rzeczowy. Autor podaje również bardzo bogatą bibliografię (imponujące zestawienie 648 pozycji) zarówno polską, jak i zagraniczną, umożliwiającą wszystkim zainteresowanym głębsze wniknięcie w poruszaną problematykę.

Praca podzielona została na pięć rozdziałów. W pierwszym porusza istotne zagadnienia terminologiczne. Przedstawia ewolucję kościelnej refleksji nad własną muzyką i jej rezultaty zawarte w wypowiedziach soborów, synodów, papieży oraz innych instytucji kościelnych odpowiedzialnych za muzykę liturgiczną. Konfrontuje poglądy zawarte w dokumentach Kościoła z wynikami badań muzyków i muzykologów. Autor sięga do podstaw sztuki muzycznej, „niemalże do idiomu samego zjawiska muzycznego” (s. 45). Rozdział I zawiera nie tylko różniczenia terminologiczne oraz charakterystykę cech muzyki liturgicznej, ale też interesujące rozważania z pogranicza kategorii znaku, muzyki i języka.

II rozdział to przegląd rodzajów, gatunków i form muzycznych w świetle ich zastosowania w obrzędach liturgicznych. Rozważania te często zaopatrzone zostały również w analizę historycznego rozwoju sztuki muzycznej. Obejmuje w nich muzykę wokalną, wokarno-instrumentalną, instrumentalną, muzykę realizowaną za pomocą aparatów, a także zagadnienie koncertów w kościołach. Niekompletność chronologiczna i nieproporcjonalność objętościowa tych rozważań zostały zamierzone przez Autora, gdyż zależą od ilości, a zwłaszcza od jakości oficjalnych wypowiedzi władz Kościoła. II rozdział nie jest zatem kursorycznym wykładem historii muzyki, ale raczej ukazaniem zasadniczych „strategii” w stanowisku czynników kościelnych wobec muzyki od Ojców Kościoła począwszy, a na papieżu św. Piusie X skończywszy.

Po rozważaniach teoretyczno-historycznych w kolejnych trzech rozdziałach swojej pracy ks. prof. Pawlak zajmuje się bezpośrednio muzyką po Soborze Watykańskim II. W tej części stosuje trójstopniowy model metodologiczny, obejmujący odwołanie się do historii badanego zjawiska muzycznego (osób, obrzędów, świąt itd.), przedstawienie obowiązujących norm prawnych oraz wyprowadzenie wniosków często połączonych z podaniem konkretnych propozycji pastoralnych. III rozdział został poświęcony wykonawcom muzyki liturgicznej bezpośrednio odpowiedzialnym za jej poziom. Autor rozróżnia funkcje celebransa, kantora, psalterzysty, scholi, chóru, organisty i wiernych. Szczególnie cenne dla powodzenia soborowej odnowy mogłoby się okazać wcielenie w życie propozycji pastoralnych związanych z tymi posługami.

¹² Dorobek piśmienniczy ks. prof. Ireneusza Pawlaka obejmuje 186 pozycji, zob. T. J a s i ń s k i, *Bibliografia prac ks. Ireneusza Pawlaka (do 1995)*, [w:] *Kształcenie muzyków kościelnych na Śląsku*, Sympozja 23, red. R. Pośpiech, P. Tarliński, Opole 1997, s. 243–254.

Kolejny blok tematyczny w pracy ks. Pawlaka stanowią śpiewy Mszy świętej. W tej części omówiono poszczególne rodzaje śpiewów stosowanych w liturgii mszalnej: kantylację, śpiewy litanijne, hymn *Chwała na wysokości Bogu*, symbol wiary, śpiewy między czytaniem, śpiewy procesyjne, śpiewy uwielbienia. Innym tematem poruszonym w tym rozdziale jest kwestia świętego milczenia w liturgii. Odróżnienie milczenia od ciszy umożliwia lepsze rozumienie funkcji tego pierwszego i jego owocne stosowanie w liturgii.

Ostatnim zagadnieniem zawartym w książce jest rok liturgiczny. Autor dzieli to zagadnienie na cztery kategorie: „*proprium de tempore*”, „*proprium de sanctis*”, „*proprium Poloniae*”, „*communae sanctorum*”. Przedstawienie znaczenia muzyki w poszczególnych okresach liturgicznych potraktowane zostało zgodnie z obowiązującym od 1969 r. *Calendarium romanum*. Nie jest to zatem preznetacja chronologiczna, ale hierarchiczna, tzn. wg ważności liturgicznej obchodu, od triduum paschalnego począwszy, a na okresie w ciągu roku skończywszy. W „*proprium de sanctis*” omówiono tylko uroczystości, unikając w ten sposób rozwlekleści całej rozprawy. Osobno jednak potraktowano „*communae sanctorum*”, a także kalendarz obchodów polskich, szczegółowo przedstawiając cztery uroczystości: NMP Królowej Polski, NMP Częstochowskiej, św. Wojciecha i św. Stanisława.

Rozprawa ks. prof. I. Pawlaka w pełni zasługuje na miano „*vademecum*” współczesnych muzyków kościelnych, liturgistów, a także laików szczerze zainteresowanych o poziom muzyki wykonywanej w kościołach. Z całą pewnością może stanowić dobrą podstawę teoretyczną dla kandydatów do kapłaństwa, wszystkich studiujących muzykę liturgiczną, a także przygotowujących się do pełnienia posług muzyczno-liturgicznych. Wielką zaletą tego dzieła jest bogata cytacja dokumentów Kościoła. Szczególnie ważne wydaje się być w tej publikacji umiejętne połączenie rozważań normatywnych, teoretycznych z ich praktyczną akomodacją. Dzieło *Muzyka liturgiczna po Soborze Watykańskim II w świetle dokumentów Kościoła*, nie mające w dotychczasowej literaturze polskiej równego sobie, pozwala żywić nadzieję, iż muzyka liturgiczna w Polsce spełni swoje zadania, a odpowiedzialni za jej poziom będą konsekwentnie i pomyślnie dążyć do wcielenia w życie reformy liturgicznej. Ta nadzieja zostanie spełniona, jeśli na treści zawarte w publikacji ks. prof. I. Pawlaka odpowie „miłość śpiewających”.

Ks. Wiesław Hudek

Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne 2003, t. 36, z. 1, s. 283–285

Ks. Vladimir Alexeev, ZA WSZYSTKO I ZA WSZYSTKICH. ESCHATOLOGICZNY SENS KULTURY W ŚWIETLE PISM ROSYJSKICH MYŚLICIELI RELIGIJNYCH XIX–XX WIEKU, Lublin–Nowy Jork–Lwów, Norbertinum 2001, 222 s.

Pogranicze teologii i sztuk pięknych cieszy się niegasnącym zainteresowaniem. Ta szczególna strategia poznawcza nie jest czymś zupełnie nowym i oryginal-